

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

УКРАЇНА У СВІТОВОМУ ІСТОРИЧНОМУ ПРОСТОРИ

Збірник матеріалів

Всеукраїнської науково-практичної конференції

м. Київ, 22 листопада 2024 р.

Київ 2024

УДК 94(477)(06)

У 45

Головний редактор: М.В. Трофименко, ректор Маріупольського державного університету, доктор політичних наук, професор.

Головна редколегія: О.П. Реєнт, член-кореспондент НАН України, д.і.н., проф., заступник директора Інституту історії України НАН України; Ю.В. Константинова, к.і.н., доцент, декан історичного факультету; С.В. Новікова, к.і.н., доцент, заступник декана історичного факультету; В.М. Романцов д.і.н., професор (відповідальний редактор); С.С. Арабаджи, к.і.н., доцент; В.С. Волоніць, к.і.н., доцент; В.О. Забавін, к.і.н., доцент; В.М. Коробка, к.і.н., доцент; Ю.В. Коробка, к.і.н., доцент; Н.І. Романцова, д.і.н., доцент; Н.Ф. Шипік, к.і.н., доцент.

Затверджено на засіданні кафедри історії та археології (протокол № 5 від 17.12.2024 р.).

Рекомендовано до друку Вченою радою історичного факультету Маріупольського державного університету (протокол №4 від 18.12.2024 р.)

У 45 Україна у світовому історичному просторі: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 22 листопада 2024 р. / під заг. ред. М. В.Трофименка. – Київ: МДУ, 2024. – 135 с.

У збірнику представлено наукові матеріали, що включені до програми Всеукраїнської науково-практичної конференції «Україна у світовому історичному просторі». В ньому висвітлюються різні аспекти української історії як складової всесвітньої історії, історичного краєзнавства, історичної регіоналістики, культури, актуальні проблеми міжнародних відносин, методики викладання історії в школі. Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів, магістрантів і всіх тих, хто цікавиться питаннями історії, культури, зовнішньої політики України, історичного краєзнавства, а також міжнародними відносинами нашого часу.

The abstracts presents the scientific articles included in the proceedings of the All-Ukrainian research conference «Ukraine in world historical space». It highlights various aspects of the history of Ukraine as a part of the global history, historical regional studies, historical regionalism, culture, as well as acute problems of international relations and foreign policy of Ukraine, methods of teaching history in school. The abstracts are meant for students, scientists, instructors and those seeking their masters' and scientific degrees as well as for those who really care for the contemporary Ukraine's history, culture, foreign policy, foreign affairs and country studies.

УДК 94(477)(063)

© Маріупольський державний університет, 2024

© Історичний факультет, 2024

ПРОТИСТОЯННЯ 9 ТРАВНЯ 2014 Р. У МАРІУПОЛІ: ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ

Романцов В.М., Романцова Н.І.

День 9 травня 2014 р. посів особливе місце в історії Маріуполя не як день перемоги, а як день кривавого протистояння незалежної України зі злочинним, рашистським диктаторським путінським режимом, що розв'язав на нашій землі підступну гібридну війну. З лютого 2014 р. синхронно з російською окупацією та анексією Криму почалася російська гібридна агресія на сході України. Це свідчило про сплановану операцію російських спецслужб проти Української держави. Особливо активно ці злочинні дії відбувалися на території Донеччини в містах Донецьку, Маріуполі, Слов'янську, де проросійські терористи під керівництвом їх кремлівських кураторів намагалися реалізувати гасла «російської весни», «новоросії», захисту «російського світу». В цих провокативних діях путінські спецслужби використовували свою «п'яту колону» в Україні, основу якої складали компартія України та різноманітні сепаратистські угруповання.

Після ганебної втечі з України президента В. Януковича в містах Донеччини російська агентура нарощувала антиукраїнські акції, почавши з проплачених проросійських мітингів та демонстрацій, довели справу до проголошення псевдореспубліки «днр» і поставили за мету захоплення влади в регіоні.

Реалізуючи свої злочинні плани, кремлівські спецслужби вслід за трагічними подіями 2 травня в Одесівлаштували 9 травня 2014 р. у Маріуполі провокації, епіцентром яких стало криваве протистояння у міському управлінні міліції. Ці події викликали інтерес у багатьох дослідників і знайшли відображення в різних історіографічних джерелах. Першими на це звернули увагу журналісти, які підготували ряд публікацій.

Серед перших українських журналістських розслідувань необхідно назвати книгу маріупольських учасників проекту «Маріуполь. Последний форпост», координатором якого була Анна Романенко [6]. Маріупольським подіям 9 травня присвячена одна з глав цього видання. Важливо те, що їх висвітлення в книзі супроводжується кольоровими фотосвітлинами, які ілюструють розповідь.

У книзі досить детально висвітлюються маріупольські події того дня, їх учасники з боку проросійських терористів, «активістів», роль місцевих представників КПУ та громадської організації «искренность», яка діяла під прикриттям комбінату ім. Ілліча, диверсійна група "Мангуст", пов'язана з бандою терористів "Восток". Журналісти приділили увагу також питанню про протидію провокаторам з боку правоохоронців та підрозділу ЗСУ, який допомагав захищати будівлю міського управління міліції [6, с. 131 - 189].

Автори зазначили, що трагічні події 9 травня 2014 р. у Маріуполі становили «грамотно сплановану провокацію та організовану систему поширення дезінформації, в якій взяли участь не лише деякі міські ЗМІ, але навіть вищі посадовці в обласному управлінні міліції», додавши при цьому, що організатори «досягли результату» [8, с. 129]. Містифікація цих трагічних подій призвела до того, озброєні злочинці, які вбили міліціонерів, стали «народними героями», а «українська армія демонізується» [6, с. 130].

9 травня 2021 р. на новинному сайті pr.ua/news була опублікована стаття маріупольця О. Рисьєва «Битва на Георгіївській: сім років тому в центрі Маріуполя українські військові та правоохоронці боролися за будівлю УВС з проросійськими бойовиками» [9]. Автор на основі відкритих джерел і спогадів учасників подій того дня досить стисло надав похвилинну їх хронологію з 10-ї по 14-у годину, розглядаючи як початок АТО в Україні.

Американський письменник та журналіст Крістофер Міллер в опублікованій нещодавно книзі своїх спогадів розповів про побачене та почуте ним особисто наступного дня після збройного зіткнення українських захисників будівлі міського управління ВС у Маріуполі з проросійськими терористами. Автор звернув увагу на те, що «місто кишить сепаратистами з так званої «ДНР» Тоді в Маріуполі було більше сепаратизму, ніж у багатьох інших місцях регіону» [7, с. 184].

На значному фактичному матеріалі у контексті протидії організованим російськими спецслужбами т. зв. «російській весні» як один з аспектів битви за Маріуполь висвітлює зазначені події військовий історик, науковий співробітник Чернігівського обласного історичного музею ім. В. Тарновського М. Жирохов. Він з'ясував внутрішні та зовнішні чинники, які обумовили посилення суспільного протистояння в індустріальному центрі Приазов'я на початку травня 2014 р. та були підготовкою проросійських бойовиків до запланованої на 9 травня масштабної провокації, яка «привела б місто під контроль «ДНР»» [4, с. 27]. З ворожого боку уподіях брали участь група бойовиків, очолювана О. Недавнім на прізвище «Мангуст», група професійних російськи диверсантів [4, с. 27]. У цьому виданні міститься інформація про участь українських військових та правоохоронних формувань, зокрема, 72-ї механізованої бригади ЗСУ, новоствореного батальйону «Азов», спецпідрозділу НГУ «Омега», львівського підрозділу Нацгвардії, 20-го батальйону ТРО у захисті будівлі Маріупольського міського УВС [4, с. 28 – 49].

Історіографічний інтерес становлять розвідки В. Бенчука щодо подій «російської весни» в Маріуполі. Науковець зазначив, що маріупольські події 9 травня були «поворотним моментом» у спробі ДНР взяти під контроль приморське місто. Використавши публікації газети «Приазовский рабочий», автор стисло описав протистояння навколо міського УВС і вказав, що його наслідком було «рішення відвести українські війська з міста, щоб уникнути напруження та нових жертв», масова участь містян у так званому референдумі 11 травня, а також тимчасове встановлення двовладдя в місті [3, с. 11]. Загалом В. Бенчук розглядав події 9 травня 2014 р. в Маріуполі в контексті т. зв. «російської весни», коли, на думку автора, мали місце провокації бойовиків та силове протистояння «між українськими військовими та парамілітарними формуваннями «ДНР»» [1, с. 10]. Окремо науковець з'ясував питання щодо висвітлення «російської весни» в Маріуполі на сторінках міської газети «Приазовский рабочий» [2].

С. Пахоменко та Г. Рудницька звернули увагу на особливості висвітлення маріупольських подій 9 травня 2014 р. в італійському медіапросторі. Вони зазначили, що періодичні видання Італії значною мірою перебували під впливом російської пропаганди, що безперечно вплинуло на оцінки ними процесів суспільно-політичного протистояння в Донбасі загалом та в Маріуполі зокрема. Маріупольські політологи виявили, що лівоцентристська за політичним спрямуванням газета «Ла Репуббліка» (La Repubblica) та ліберальна, правоцентристська «Корр'єре делла сера» (Corriere della Sera) серед найбільш резонансних подій розглядали травневі трагедії в Маріуполі. Прикладом такої проросійської позиції вказано на повідомлення щотижневого видання московського кореспондента «Ла Репуббліка» Ніколи Ломбардоцці. За словами авторів розвідки, «його матеріали майже стовідсотково дублюють позицію російської пропаганди і створюють в уяві італійського читача образ «агресивної», «націоналістичної» України». Трагічні події в Маріуполі італійський репортер висвітлював «з незмінним акцентом на військових злочинах України» [8, с. 278].

Збройні провокації російських диверсантів та місцевих бойовиків щодо захоплення Маріупольського міського УВС 9 травня 2014 р. були спрямовані на дестабілізацію суспільно-політичного становища в приазовському індустріальному та культурному центрі України, мали трагічні наслідки, спричинили людські жертви. Це були резонансні події, які викликали значний інтерес українських та зарубіжних ЗМІ, отримали відгуки в журналістському середовищі, а згодом в історичному аналізі науковців. Далеко не все з'ясовано щодо тих подій. Загалом публікації журналістів оперативно подають інформативну, емоційну, але не завжди системну іноді політично упереджену картину маріупольських подій 9 травня 2014 р. Науковці-історики розглядають їх аналітично. Розглядаючи це збройне протистояння, корисно мати на увазі і одних, і інших, розширювати джерельну базу дослідження.

Література

1. Бенчук В. О. «Російська весна» у Маріуполі (лютий – червень 2014 року). *Вчені записки*

- ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки. 2019. Том 30 (69). № 4. С. 7 – 12.
2. Бенчук В. О. «Російська весна» в Маріуполі на сторінках газети «Приазовський робочий» (лютий-червень 2014 року). *Військово-науковий вісник*. 2020. № 33. С. 224 – 239.
 3. Бенчук В. Суспільно-політичне та силове протистояння в українському місті Маріуполь навесні 2014 року. *Воєнно-історичний вісник*. 2019. № 3. С. 5-22.
 4. Жирохов М. Битва за Маріуполь. Чернівці: Княжий вал, 2022. 104 с.
 5. Жирохов М. "Руська весна" в Маріуполі: як бойовики атакували місто. 9 травня 2020. <https://apostrophe.ua/ua/article/society/2020-05-09/russkaya-vesna-v-mariupole-kak-boeviki-atakovali-gorod/32690>
 6. Маріуполь. Последний форпост. Київ: Поліграф ЮЕЙ, 2015. 304 с. з іл.
 7. Міллер К. До нас прийшла війна. Життя і смерть в Україні / пер. з англ. О. Буйвол. Харків: ВД «Фабула», 2024. 400 с.
 8. Пахоменко С., Рудницька Г. (2016) Конфлікт на Донбасі у дзеркалі італійських медіа. *Вісник Маріупольського державного університету*. 2016. Вип. 15. С. 276 – 287.
 9. Рисьєв О. Битва на Георгіївській: сім років тому в центрі Маріуполя українські військові та правоохоронці боролися за будівлю УВС з проросійськими бойовиками. 09.05.2021. URL: <https://pr.ua/news/bitva-na-georgievskoyi-semq-let-nazad-v-csentre-mariupolya-ukrainskie-voennye-i-pravoohraniteli-srazhalisq-za-zdanie-uvd-s-prorossiyiskimi-boevikami>

МОВНА СИТУАЦІЯ В ПОВСЯКДЕННІ МІСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ЛЬВІВСЬКОЇ, ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ТА ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТЯХ У 1953-1964 РР.

Волошин М.В.

Постановка проблеми. Проблема використання української мови в повсякденному житті стоїть дуже гостро. Політологи, історики, філологи та соціологи підкреслюють її надважливість для майбутнього країни. На нашу думку, зародки багатьох сучасних конфліктних ситуацій слід шукати в часи хрущовської «відлиги», коли виходили дискримінаційні розпорядження та закони, проводилася послідовна політика пониження статусу української мови. В цьому контексті особливої уваги заслуговують досвід територій, об'єднаних в сучасні Львівську, Тернопільську та Івано-Франківську області. На їх прикладі виразніше видно наслідки русифікації 1953-1964 рр.

Огляд наукової розробки теми. Більшість радянських науковців вивчали мовну ситуацію в Україні часів «відлиги» тенденційно. Українські діаспорні історики, філологи, філософи, політологи часто зверталися до цього питання. Вони писали про загальний наступ на українську мову, її другорядний статус стосовно російської, зросійщення україномовного населення. Треба зауважити, що діаспорні автори спиралися на обмежену джерельну базу, передусім на радянські газети, офіційні документи, усні та письмові свідчення очевидців, часто були вкрай емоційними. Серед закордонних українських дослідників варто виокремити Р. Смаль-Стоцького [17], В. Чапленко [20]. Після відновлення української незалежності розпочався процес переосмислення вітчизняними істориками хрущовської «відлиги», зокрема мовного питання в ті часи в повсякденному житті громадян. Серед дослідників, які у своїх працях торкалися теми, виділяються О. Г. Бажан [2; 3], В. К. Баран [4], В. М. Даниленко [4], О. В. Лук'яненко [11], О. В. Тевікова [18]. Але більшість розглядали питання в загальнодержавному масштабі, не торкаючись регіональної специфіки. Це завадило повною мірою осмислити це складне явище, побачити спадковість багатьох проблем і конфліктних ситуацій, використати досвід населення областей у боротьбі з русифікаторською політикою.

Метою дослідження є з'ясування мовної ситуації в повсякденному житті мешканців Львівської, Тернопільської та Івано-Франківської областей у 1953-1964-х рр.